

INVESTERINGSKLIMAAT

Nederland Investeringsland

NVM · Nú investeren in ons toekomstige verdienmodel

NVM

Inhoud

3 **Voorwoord**
Alwin Driessen · voorzitter NVM Business en lid Algemeen Bestuur NVM
'Marktpartijen, overheid en politiek moeten de handen ineen slaan.' ALWIN DRIESSEN

4 **Vertrouwen door stabiliteit, voorspelbaarheid en uitvoeringskracht**
Jeroen Lokerse · Colliers Nederland & Ger Jaarsma · Pensioenfederatie
'We moeten nú gas geven.' JEROEN LOKERSE

6 **Nederland moet weer gaan investeren**
Mathijs Bouman · econoom & Pieter Hasekamp · Centraal Planbureau
'Het vraagt om politieke moed en het lef om wél knopen door te hakken.' PIETER HASEKAMP

8 **Nederlandse economie nog concurrerend, maar het fundament wordt zwakker**
Otto Raspe & Stefan Groot · RaboResearch
'Als je alleen op het zicht vaart, mis je wat zich onder de waterspiegel bevindt.' OTTO RASPE

10 **Voor oplossingen heb je ondernemers nodig**
Hilde van der Meer · NFIA & Invest in Holland
'Mijn hoofdboodschap: we kúnnen het wel.' HILDE VAN DER MEER

12 **Nú investeren in ons toekomstige verdienmodel**
Paul van Nunen · Brainport Development
'De rest van de wereld wacht niet.' PAUL VAN NUNEN

14 **Zonder investeringen geen economische groei**
Marijke Vuik · MKB-Nederland & Inge van Dijk · Tweede Kamerlid CDA
'Alles begint bij onze verdiencapaciteit.' MARIJKE VUIK

16 **Duurzame economische groei: de natuur als bondgenoot**
Ankie van Wersch · Future Up
'Duurzaamheid voegt waarde toe.' ANKIE VAN WERSCH

18 **Bouw aan Nederland investeringsland**
Het 7-puntenplan van NVM Business

19 **Grafieken**
Investeringsklimaat in cijfers

20 **Colofon**

Voorwoord

Nederland is een welvarend land. Veel mensen en bedrijven vinden het aantrekkelijk om zich hier te vestigen. Onze leden ervaren dit in hun dagelijkse werk in de vraag naar woon- en bedrijfsruimten.

Tegelijkertijd zien we steeds meer belemmeringen die het vestigen van mensen en bedrijven moeilijker maken. Het groeiende woningtekort is hiervan een voorbeeld, net als de netcongestie en de beperkte ruimte voor uitbreiding van bedrijfsruimten. Ondernemers kunnen op deze manier niet doorgroeien.

Het doel is uiteraard om deze belemmeringen op te lossen en ons land verder vooruit te helpen en sterker te maken. Dit is een uitdagende opgave die alleen met een gezamenlijke inspanning kan worden opgelost. Marktpartijen, overheid en politiek moeten de handen ineen slaan om resultaat te boeken en oplossingen te versnellen.

In dit magazine lezen jullie de meningen van deskundigen uit veel invalshoeken en hoe zij denken over het verstevigen van ons investeringsklimaat. Wij hebben in ons Position Paper Investeringsklimaat vastgelegd welke 7 punten wij zelf zien voor het verbeteren van dit klimaat.

Deze punten hebben onder meer betrekking op een stabiele (fiscale) wetgeving, het oplossen van netcongestie en het stikstofprobleem, het versnellen van vergunningverlening voor vastgoedontwikkelingen en het verhogen van innovatiekracht.

NVM en haar leden beschikken over data en lokale marktkennis om bij te dragen aan oplossingen in een gezonde en evenwichtige vastgoedmarkt, of het nu gaat over woningen of commercieel vastgoed.

'Marktpartijen, overheid en politiek moeten de handen ineen slaan om resultaat te boeken en oplossingen te versnellen.'

ALWIN DRIESSEN · VOORZITTER NVM BUSINESS EN LID ALGEMEEN BESTUUR NVM

Jeroen Lokerse · CEO Colliers Nederland

INTERVIEW · JEROEN LOKERSE & GER JAARSMA

Vertrouwen door stabiliteit, voorspelbaarheid en uitvoeringskracht

Wat is er voor nodig om van Nederland (weer) een stabiel en aantrekkelijk land te maken voor bedrijven en andere investeerders? Een meer dan opportune vraag die relevanter lijkt dan ooit. Er staat nogal wat op het spel. Ons investeringsklimaat houdt immers direct verband met onze welvaartsgroei. Politici, economen, bedrijven, institutionele investeerders, banken en adviseurs trekken aan de bel. U leest hun analyses en aanbevelingen in deze speciale uitgave van NVM Business. Ger Jaarsma, voorzitter van de Pensioenfederatie, en Jeroen Lokerse, CEO van Colliers Nederland trappen af met een aantal heldere standpunten.

De verslechterende internationale positie van Nederland kent een diversiteit aan oorzaken, maar het gebrek aan een consistent en langjarig overheidsbeleid is waarschijnlijk een van de meest desastreuze. De gevolgen voor bedrijven, huishoudens en vele sectoren, zoals vastgoed, zijn groot. Het is de stapeling van onzekerheid, fiscale wispelturigheid, regeldruk en moeizame dossiers op cruciale thema's als stikstof en netcongestie, die uiteindelijk leidt tot aantoonbaar minder binnen- en buitenlandse investeringen. De situatie is urgent, maar er zijn wel degelijk ook genoeg kansen en sterke punten die Nederland nog steeds aantrekkelijk maken. Denk aan de grote kwaliteit van leven, de hoogopgeleide bevolking, een goede bereikbaarheid, tal van aantrekkelijke voorzieningen en een van oudsher sterk bedrijfsleven. Hoewel andere Europese landen momenteel voorop lopen, heeft Nederland kortom nog steeds een goede uitgangspositie om opnieuw de binnen- en buitenlandse investeringen aan te trekken die we zo broodnodig hebben voor onze economische groei en welvaart.

Welkom zijn

Een lange termijn duidelijkheid, zodat partijen weten waar ze aan toe zijn, is de allereerste voorwaarde, stelt ook Jeroen Lokerse. 'Maar het is meer dan dat. Duidelijkheid geeft ondernemers en andere investeerders ook het gevoel dat ze welkom zijn. Dat we als land blij zijn dat ze hier willen investeren. Datzelfde geldt voor expats: als wij de indruk wekken dat ze hier niet welkom zijn, dan hebben we een groot probleem.' En dat grote probleem is eigenlijk al aan de orde, zegt Lokerse, met name voor investeerders en ondernemers in vastgoed. 'Zij zijn zo ontzettend belangrijk voor de balans en de leefbaarheid, voor de mogelijkheden dus om nieuw talent aan te trekken. Dat geldt ook voor de studenten, die studeren hier al graag, laten we er ook voor zorgen ze huisvesting kunnen vinden die een beetje betaalbaar is, net zoals voor de Nederlandse studenten.

Ger Jaarsma

De Nederlandse politiek zorgt momenteel alleen maar voor méér disbalans. En vastgoed is nu eenmaal niet een segment waar je dat van het ene op het andere moment kunt repareren. Het duurt jaren voordat je het vertrouwen terug hebt gewonnen van vastgoedbeleggers die in box 3 belasting moeten betalen. En van buitenlandse beleggers die zien dat het ze in Nederland wel heel ingewikkeld wordt gemaakt. Wij moeten kortom veel meer vanuit een buitenlands perspectief gaan kijken.'

Gezond rendement

Het probleem wordt nóg groter als Nederland ook niet meer bovenaan staat bij de Nederlandse investeerders, die inmiddels ook uitwijken naar andere landen. Lokerse: 'Het probleem is dat er nu heel veel woningen verdwijnen uit het midden- en hogere huursegment. Ik geloof er sterk in dat je als overheid moet laten zien dat je betrouwbaar bent op de lange termijn en dat we heel graag investeerders hebben die bijdragen aan het oplossen van dat woningtekort. Waarbij investeerders ook een gezond rendement moeten kunnen maken ten opzichte van het risico dat ze lopen. De onzekerheid in vastgoed is simpelweg heel groot.' Als we fiscaliteit, regelgeving en vertrouwen op orde krijgen heeft Nederland nog steeds 'alle potentie' om de komende jaren relevant te zijn in de grote transities die in de wereld plaatsvinden. Jeroen Lokerse: 'Als we het willen kunnen we echt voorop gaan lopen in thema's als technologie en AI, en als we het niet doen gaan we een heel groot gedeelte van de toekomstige waardecreatie in de wereld mislopen. We moeten nú gas geven en als land de wereld laten zien dat we ambitieus zijn en letterlijk de ruimte geven aan innovatie en slagkracht.'

JEROEN LOKERSE
CEO Colliers Nederland

'We moeten nú gas geven en als land de wereld laten zien dat we ambitieus zijn en letterlijk de ruimte geven aan innovatie en slagkracht.'

Niet bang

Als wereldwijd opererende institutionele beleggers en investeerders hebben de pensioenfondsen van Nederland een duidelijke doelstelling, namelijk een zo goed mogelijk pensioen realiseren voor de deelnemers. Daarbij wordt, ook in Nederland, gekeken naar veel sectoren, zegt Ger Jaarsma. 'Wij hebben al vaker bij de politiek aangegeven dat we graag een bijdrage zouden leveren aan de opgaven die er in ons land spelen, onder meer op het gebied van infrastructuur, woningbouw en de energietransitie. Pensioenfondsen zijn langetermijnbeleggers en zoeken daarbij projecten met enige schaal. Wij beleggen voor een goed pensioen – en zoeken naar een goede balans tussen rendement en risico. Als het gaat om grootschalige maatschappelijke investeringen waar een onrendabele top op zit, dan kijken we ook nadrukkelijk naar de overheid om daar een rol te pakken.' Ook voor pensioenfondsen geldt dat consistentie en langjarig beleid randvoorwaardelijk zijn. Jaarsma: 'Daar is echt nog ruimte voor verbetering.'

'Als de overheid die onrendabele top op zich neemt krijg je daadwerkelijk de multiplier waar je naar op zoek bent.'

GER JAARSMA · VOORZITTER PENSIOENFEDERATIE

Multiplier

Op het gebied van woningbouw moet regelgeving worden vereenvoudigd om de bouw weer aan te jagen, zegt Jaarsma. 'Waardoor het voor investeerders, waaronder óók Nederlandse pensioenfondsen, weer aantrekkelijker wordt meer te investeren.' Voor Jaarsma is het nog maar de vraag of de voorgenomen Nationale Investeringsinstelling echt substantieel gaat bijdragen. 'Om pensioenfondsen, maar ook banken, verzekeraars en institutionele beleggers, méér te laten doen, is juist een instelling nodig die ook een deel het risico op zich wil nemen. Want gezien de opgaven zitten hier grotere risico's aan dan bij andere investeringen. Als de overheid die onrendabele top op zich neemt krijg je daadwerkelijk de multiplier waar je naar op zoek bent.'

Blik op groei

De blik van de overheid zou dan ook primair gericht moeten zijn op groei, in plaats van op de 'eeuwige' bezuinigingen, waar ook dit kabinet weer op inzet. Ger Jaarsma: 'Als de Nationale Investeringsinstelling echt ondersteunend gaat worden aan het kapitaal wat de financiële wereld en de institutionele beleggers kunnen inbrengen, ja, dan krijg je een economie die nog een stukje beter gaat draaien dan dat die nu doet. Want we hebben ondanks alles wat er op de wereld gaande is nog steeds groei. Ik geloof er echt in dat als we ons consequent gaan richten op groei en een langjarig beleid, er weer een goed investeringsklimaat kan ontstaan waarmee we die groei zelfs weer verder kunnen vergroten.'

INTERVIEW · MATHIJS BOUMAN & PIETER HASEKAMP

Nederland moet weer gaan investeren

We zitten in een krapte-economie die traag groeit, meent Mathijs Bouman, zelfstandig econoom. Vanwege de vergrijzing is een hoger groeitempo nodig dan de huidige 1,5 procent. We hebben kortom alleen al een goed vestigingsklimaat nodig om op termijn niet met een serieus haperende economie te komen zitten. Het helpt daarbij niet dat we niet op tijd broodnodige maatregelen hebben genomen, aldus Pieter Hasekamp, directeur Centraal Planbureau (CPB). ‘We hebben al twintig jaar te maken met een terugzakkende productiviteitsgroei.’

Het investeringsklimaat is een containerbegrip dat te pas en te onpas wordt gebruikt om je eigen punten te scoren, zegt Mathijs Bouman. ‘Je kunt er al je stokpaardjes wel aanhangen. Er wordt al snel naar de overheid gekeken: wat moeten we nu doen?’ Zelf kijkt Bouman liever concreet naar hoe aantrekkelijk Nederland daadwerkelijk is voor binnen- en buitenlandse bedrijven om uit te breiden. ‘Want investeren is natuurlijk ook gewoon vervangen. Maar als we kijken naar groei, naar geld uitgeven wat je in de toekomst hopelijk weer terug kunt verdienen, dan denk ik dat ons nummer één probleem is dat er in Nederland een tekort is aan alles. We zijn een schaarste-economie geworden. En daar moeten we nog behoorlijk aan wennen.’

Dynamiek

Dat geldt voor zowel schaarste aan kwaliteit maar vooral ook een gebrek aan kwantiteit op de arbeidsmarkt. Maar denk ook aan het gebrek aan netcapaciteit en natuurlijk het gebrek aan ruimte. De overheersende, bijna automatische reactie voor de arbeidsmarktproblematiek is banen creëren, de werkloosheid verminderen. Maar dat is een oud verhaal. Bouman: ‘Het gaat er nu om méér te maken met minder mensen. De arbeidsmarkt-krapte is echt een belangrijke factor voor het vestigingsklimaat. Het zou investeringen moeten uitlokken in sectoren waar je niet direct meer mensen bij nodig hebt, zoals technologie.’ Overigens zijn deze schaarstes in zekere zin allemaal luxe problemen, want het omgekeerde is nog veel erger. Bouman: ‘Een hoge werkloosheid geeft nog veel ernstiger problemen. En het ruimteprobleem geeft simpelweg aan dat er een dynamiek is van bedrijven en burgers die graag dingen willen doen.’

MATHIJS BOUMAN
zelfstandig econoom

‘We zijn een schaarste-economie geworden. En daar moeten we nog behoorlijk aan wennen.’

MATHIJS BOUMAN
zelfstandig econoom

Economische groei blijft onder het noodzakelijke niveau

Economische groei van 1,5% tot 2,0% is noodzakelijk om de stijgende kosten voor zorg, pensioenen, defensie en de energietransitie te kunnen dragen.

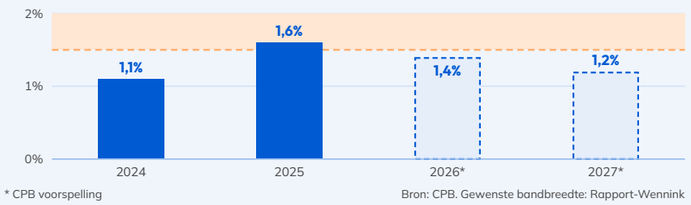

* CPB voorspelling

Bron: CPB. Gewenste bandbreedte: Rapport-Wennink

‘Het vraagt om politieke moed en het lef om wél knopen door te hakken.’

PIETER HASEKAMP · DIRECTEUR CENTRAAL PLANBUREAU

Randvoorwaarden

Het huidige onderwijsniveau is een andere belangrijke factor, zegt Bouman. ‘We hadden veel meer kunnen halen uit die krappe beroepsbevolking.’ Een ander punt: de hoge kosten in ons land, voor zowel bijvoorbeeld belastingen als energie. ‘Aan de dure energie zal de economie zich moeten gaan aanpassen.’ Ondertussen zullen we zelf ook een knop om moeten gaan zetten. Het is een illusie te denken dat we met mooie rapporten en beleidsplannen gaan bepalen waar we als land voor de toekomst op in moeten gaan zetten. Mathijs Bouman: ‘Prima natuurlijk als je om strategische redenen in een getroubleerde wereld voor jezelf wilt kunnen zorgen. Maar dan is nog de vraag of je dat moet doen door ambtenaren te laten bepalen wat we wel of niet gaan doen. De randvoorwaarden zijn helder: gemakkelijk aan geld kunnen komen voor investeringen, een hoogopgeleide bevolking en een betrouwbare overheid. En uiteraard een goed geïntegreerde Europese markt voor goederen en diensten. Als je dat lijstje voor elkaar krijgt, durf je dan als overheid terug te trekken en te kijken hoe duizend bloemen gaan bloeien.’

Vooruit kijken

De investeringsbereidheid voor groei valt bij binnenlandse bedrijven ondertussen behoorlijk tegen de afgelopen jaren. Bouman: ‘Nederlandse bedrijven hebben te weinig geïnvesteerd in met name nieuwe technologie. Maar ligt dat aan het investeringsklimaat? Dat mogen bedrijven ook wel een beetje bij zichzelf zoeken, zeker het MKB.’ Voor de grote investeringen is het klimaat overigens niet bepaald gunstig, door een gebrek aan risicodragend kapitaal in Europa. ‘Door onze hogere export dan import hoopt het geld zich hier op en verdwijnt in pensioenpotten en spaarrekeningen. Het wordt veel te weinig geactiveerd om groei te financieren.’ Nederland als geheel moet weer gaan investeren, zegt ook Pieter Hasekamp. ‘Ik pleit al langer voor een beleid dat vooruit kijkt en weer gaat investeren. De afgelopen 15 jaar lag de focus vooral op de korte termijn. De problemen niet zozeer aanpakken, maar afkopen. De compensatiesamenleving. Terwijl Nederland juist geworden is wat het is door wél vooruit te kijken en tijdig maatregelen te nemen.’

Sterk staan

Die traditie van je voorbereiden op ontwikkelingen is de afgelopen jaren tot stilstand gekomen, constateert Hasekamp. ‘Kijk naar de bouw, de ruimtelijke ordening en de woningmarkt. Het stikstofprobleem is steeds vooruitgeschoven en nu kachelt de infrastructuur ook nog eens achteruit. We hebben al 20 jaar te maken met een terugzakkende productiviteitsgroei. Zeker met de vergrijzing zul je het voor de toekomstige welvaart moeten hebben van een hogere productiviteit, en dat vraagt om investeringen in onder meer infrastructuur, onderwijs, innovatie en de arbeidsmarkt.’ Voor je verdienvermogen wil je bovendien minder afhankelijk zijn van bepaalde landen en situaties in de wereld. ‘De beste manier om dat te doen is te zorgen dat je wat te bieden hebt en dat je op alle terreinen zelf ook innoveert en dus sterk staat. We zullen met name veel meer moeten investeren in onze energienetwerken, ook met nieuwe technologieën, om minder afhankelijk te worden van geïmporteerde fossiele energie.’

PIETER HASEKAMP
directeur Centraal Planbureau

‘De praktijk is dat er gewoon geen keuzes worden gemaakt.’

Rem op investeringen

In principe is er kapitaal genoeg in Nederland, denk aan het spaaroverschot en de pensioenfondsen. ‘Het is alleen de kunst om dat aan te boren en het aantrekkelijk te maken om in Nederland te investeren. Bijvoorbeeld door rendement te kunnen maken op je kapitaal. Daar moet de overheid echt een handje bij gaan helpen.’ Het is goed, zegt Pieter Hasekamp, dat we ons inmiddels wel bewust zijn van het probleem. ‘Alleen, tussen beleid en uitvoeringspraktijk staat ook nog wel eens wat. We zijn denk ik nu goed bezig om te kijken waar we belemmeringen kunnen oplossen op dossiers als stikstof en woningbouw. Maar gaat dat ook lukken in de uitvoering? De praktijk is dat er gewoon geen keuzes worden gemaakt.’ Buitenlandse investeerders kijken ondertussen de kat uit de boom, ziet Hasekamp. ‘Zeker voor buitenlandse investeerders is voorspelbaarheid heel belangrijk. Daar is nog steeds veel onzekerheid over en dat zet een rem op investeringen.’

Fundamentele keuzes

Bij beleidsconsistentie hoort ook dat je knopen die al tijden niet zijn doorgehakt, nu echt gaat oplossen, fundamentele keuzes gaat maken. Hasekamp: ‘Een aantrekkelijk klimaat voor risicodragende investeringen gaat ons enorm helpen. Daarvoor moet ook de Europese kapitaalmarkt versterkt en meer geïntegreerd gaan worden. Liefst met een beetje eenvoudige regels. Een van de redenen waarom de VS veel aantrekkelijker is voor met name scale-ups investeringen is dat zij die echt grote, geïntegreerde markt hebben.’ Het maken van heldere keuzes is uiteindelijk onvermijdelijk, op alle vlakken. Wetende dat je niet op alle terreinen iedereen tevreden kunt stellen. ‘Het vraagt om politieke moed en het lef om wél knopen door te hakken. Keuzes hebben altijd consequenties. Er zijn geen magische knoppen waardoor we op alle terreinen kunnen investeren. Maar met voorrang zou ik zeggen, netjes de stikstofkwestie oplossen, waardoor het ruimtelijke domein, de woningmarkt en de infrastructuur van het slot af kunnen. Omdat je anders je toekomstige welvaart aan het verspillen bent.’

Foto Pieter Hasekamp: Henriëtte Guest

INTERVIEW · OTTO RASPE & STEFAN GROOT

Nederlandse economie nog concurrerend, maar het fundament wordt zwakker

Otto Raspe, hoofdeconoom bij RaboResearch, en Stefan Groot, senior econoom bij RaboResearch, zijn geïnterviewd voor onderstaande bijdrage, gebaseerd op hun publicatie 'Concurrentiekracht en brede welvaart'.

Nederland heeft nog altijd een concurrerende economie, maar door een achterblijvend investerings- en innovatievermogen en strategische afhankelijkheden groeit de productiviteit al veertien jaar nauwelijks. Daardoor komt het toekomstige verdienvermogen steeds meer onder druk te staan. Dat blijkt uit onderzoek van RaboResearch naar concurrentiekracht en brede welvaart. Otto Raspe: 'We verwachten voor dit jaar een groei van de Nederlandse economie van 1,3%. Dat klinkt, zeker gezien de geopolitieke turbulentie, nog best oké. Maar als je alleen op het zicht vaart en de ijsberg alleen op zijn topje beoordeelt, dan mis je heel veel van wat zich onder de waterspiegel bevindt.'

STEFAN GROOT
senior econoom RaboResearch

'Met mensen die relatief veel verdienen en die ook nog eens heel productief zijn, kun je de internationale concurrentieslag winnen.'

STEFAN GROOT
senior econoom RaboResearch

Hoe concurrerend een economie is, wordt vaak beoordeeld aan de hand van de trends in productiviteit in verhouding tot de loonkosten. Stefan Groot: 'Nederland heeft nog altijd een goede uitgangspositie, zeker in vergelijking met het EU-gemiddelde. Maar ten opzichte van koplopers als de Verenigde Staten en Denemarken verliest Nederland op de langere termijn terrein. Het verschil zit niet in de ontwikkeling van de loonkosten. De lonen zijn in deze landen zelfs nog harder opgelopen dan in Nederland, maar daar staat een eveneens sterke stijging van de productiviteit tegenover.' En concurrerend zijn is geen doel op zich: door loonmatiging kun je concurrerend blijven, maar voor een hoog verdienvermogen heb je juist hoge inkomens nodig, zegt Stefan Groot. 'Met mensen die relatief veel verdienen en die ook nog eens heel productief zijn, kun je de internationale concurrentieslag winnen.'

Groei rust op een beperkt aantal sectoren

De economische groei wordt bovendien gedragen door een beperkt aantal sectoren. Groot: 'Het techcluster in Eindhoven is internationaal zeer concurrerend en draagt een stevig deel van de totale economische groei in Nederland. We zijn ook heel sterk in farmacie en financiële dienstverlening. Maar in de chemie, de voedings- en genotmiddelenindustrie en de logistieke sector staat de concurrentiepositie internationaal onder druk.' De opgelopen energiekosten spelen hierbij een belangrijke rol, maar verklaren niet alles, zegt Raspe. 'We zien op sectoraal niveau een duidelijk verband tussen sectorale productiviteit en zowel investeringen in kapitaalgoederen als in R&D. Nederland is niet alleen gespecialiseerd in sectoren die zich kenmerken door een structureel lagere productiviteitsgroei, maar ook binnen sectoren zien we dat de productiviteit achterblijft en dat er sprake is van lagere investeringen in kapitaalgoederen en innovatie dan in de internationale top.'

Knelpunten zetten groei onder druk

Over de achterliggende oorzaken is al veel geschreven, onder meer in recente rapporten van Draghi en Wennink. Zij wijzen op randvoorwaarden – op het gebied van vergunningen en procedures, de betaalbaarheid en betrouwbaarheid van de energievoorziening en de economische infrastructuur – die niet op orde zijn. In Nederland springt ook de woningschaarste hierbij in het oog. Groot: 'Als bedrijf wil je groeien en personeel aantrekken. Als je dat personeel niet kunt huisvesten, kan dat de groei van je bedrijf flink onder druk zetten.' De bredere institutionele context speelt volgens Raspe een rol. 'Ook hier lopen de Denen voorop. Wettelijk gezien beschermen zij de werknemer, niet de baan. Daardoor kunnen werknemers gemakkelijker doorstromen naar groeisectoren, die over het algemeen meer investeren. De arbeidsmarkt geeft hun daarbij dus nog eens een voordeel.'

Welvaart is meer dan alleen economische groei

Wat ook opvalt, is dat Denemarken een hoog concurrentievermogen weet te combineren met een hoog niveau van brede welvaart, zegt Raspe. 'Een sterke economie is nodig om allerlei zaken die nodig zijn voor brede welvaart – zorg, huisvesting, sociale zekerheid – te bekostigen, maar kan ook ten koste gaan van bijvoorbeeld ecologische kwaliteit en vrije tijd. Ook in Nederland is het niveau van brede welvaart nog hoog, maar de trend is minder gunstig. De Nederlandse regio's zitten niet in de top 25 van Europese regio's met de hoogste brede welvaart. De bovenste 10% bestaat bijvoorbeeld wel uit Scandinavische regio's; ook Zwitserland scoort hoog.'

Toekomstige groei

Hoe nu verder? Een strategie zou kunnen zijn om in te zetten op kennisintensieve sectoren en innovatie. Raspe: 'In andere studies hebben we laten zien dat publieke investeringen in R&D op de lange termijn maatschappelijk zeer goed renderen, doordat ze ook in het bedrijfsleven extra investeringen uitlokken en uiteindelijk de economische groei verhogen. Dus als we ons verdienvermogen willen versterken, zou investeren in kennis onderdeel kunnen zijn van die toekomstige groei.'

OTTO RASPE
hoofdeconoom RaboResearch

'Dus als we ons verdienvermogen willen versterken, zou investeren in kennis onderdeel kunnen zijn van die toekomstige groei.'

OTTO RASPE
hoofdeconoom RaboResearch

INTERVIEW · HILDE VAN DER MEER, NETHERLANDS FOREIGN INVESTMENT AGENCY / INVEST IN HOLLAND

Voor oplossingen heb je ondernemers nodig

Als commissaris van het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) van het ministerie van Economische Zaken en voorzitter van Invest in Holland, bevindt Hilde van der Meer zich precies in het brandpunt van de Nederlandse ambities en de realiteit van de internationale investeringspraktijk. Vanuit haar internationale perspectief duidt zij de belangrijkste zorgen, trends maar zeker ook kansen, als het gaat om de mate waarin wij als land nog in staat zijn bedrijven en investeerders aan te trekken. 'De essentie van waarom bedrijven investeren in bepaalde landen heeft altijd te maken met wat dat land te bieden heeft ten opzichte van andere landen.'

'Mijn hoofdboodschap zou dan ook zijn: we kúnnen het wel.'

HILDE VAN DER MEER · COMMISSARIS NFIA, VOORZITTER INVEST IN HOLLAND

Om het maar gelijk gezegd te hebben: uit alle rapporten blijkt dat Nederland nog steeds aantrekkelijk is als investeringsland. Maar, voegt Hilde van der Meer daaraan toe, er is een aantal cruciale knelpunten die ervoor zorgen dat we onze basis minder goed op orde hebben. Van der Meer: 'Kijk, vroeger was het vrij simpel. Als land trokken we grootschalige logistiek aan, hoofdkantoren en marketing- en salesbedrijven. Nu gaat het om AI, kwantum, nieuwe chemie, wind- en zonne-energie. Dus we focussen veel meer op de gebieden waar nu de grote transities zitten, zoals ook duurzame landbouw.' Het mooie is dat het ons lukt om clusters te vormen met publiek, privaat en kennisinstellingen, waar internationale bedrijven zeer welkom zijn en die een grote aanzuigende werking hebben. De projecten zijn wel vaak kleiner. De unicorns, zoals Uber, Nike of Netflix, waarbij het ging om de echt grote getallen, zijn er nog wel maar minder dan voorheen. Van der Meer: 'Als wij onze basis op orde hebben, de bereikbaarheid, kwaliteit van leven, maar ook stikstof en netcongestie, dan blijven de buitenlandse bedrijven echt wel komen.'

Super complex

Voor die grote knelpunten beginnen er oplossingen te komen, signaleert Van der Meer. 'De rest van de wereld is nu echt naar Nederland aan het kijken hoe we het doen met netcongestie. Want dit probleem doet zich in veel meer landen voor. Omdat ons land klein is en economisch zeer sterk ontwikkeld, zijn wij als een van de eerste aan de beurt. En als ik dan zie hoe we daar stappen in zetten, dan geeft mij dat goede hoop. Mijn hoofdboodschap zou dan ook zijn: we kúnnen het wel. Het vraagt alleen om ongelofelijk veel afstemming, tijd en hoofdbrekens. Het is super complex.' Van der Meer blijft zeker positief, want het helpt niet om met z'n allen in de problemen te blijven hangen. 'We moeten in oplossingen denken en juist daar heb je ondernemers bij nodig. Marktpartijen die kansen zien. Ik zie dat daar veel energie zit. En dan is iets wat een enorm probleem was, ineens iets waar je geld mee kunt verdienen.'

'Alles waar we verandering in weten te brengen is winst.'

Schaaleffect

Van der Meer ziet innovatieve bedrijven komen die zich vermengen met de ecosystemen en clusters in Nederland, zoals Brainport of Leiden Bio Science Park. Ook in de agri-hoek gebeurt veel. 'Met de al aanwezige kennis centra en bedrijven kunnen ze hun producten verbeteren en opschalen voor de Europese markt. Het zijn dus niet meer zoals voorheen de grote hoofdkantoren, er komt nu veel R&D. Het gaat om hoogwaardige bedrijven, als land zijn we gewoonweg te duur voor laagwaardige producten en dat moeten we ook niet meer willen, daar voor is de ruimte te schaars.' Nederland staat niet meer vanzelfsprekend altijd bovenaan de lijstjes. Er zijn Europese landen die echt concurrerend zijn. Dat zijn de Scandinavische landen, maar ook Portugal, of Polen. Het feit dat wij zo klein zijn speelt daarbij een belangrijke rol, zegt Hilde van der Meer. 'Bij ons zijn alle problemen geconcentreerd. Als je ruimte hebt kun je zaken veel gemakkelijker oplossen. Maar er speelt meer. In sommige landen is economische groei zo noodzakelijk dat alles daarvoor wijkt. Terwijl bij ons een groot aantal uitdagingen opgelost moet worden, uitdagingen die allemaal relevant zijn.'

Duur land, veel regels

Van der Meer ziet als geen ander hoe ongelofelijk ingewikkeld het geheel is. 'Alles waar we verandering in weten te brengen is winst.' Het onderscheidend vermogen dat we ooit hadden voor de grote hoofdkantoren was deels gebaseerd op een onderscheidend belastingklimaat. Inmiddels lopen we in de pas met Europa. Nederland is ook een relatief duur land om te wonen en werken. De kwaliteit van leven is hoog, maar de bijhorende kosten, zoals voor huisvesting, zijn dat ook. En dus trekken we nu bewuster bedrijven en talent aan die waarde toevoegen aan onze economie en ecosystemen. Een groot deel van de buitenlandse bedrijven zit ook nog steeds goed in Nederland, blijkt uit onderzoek. Van der Meer: 'Waar bedrijven die we heel graag willen hebben vastlopen op bepaalde knelpunten of regelgeving, doen we er alles aan om ze te helpen. Binnen Invest in Holland zijn we één groot netwerk met een groot oplossend vermogen. Maar we kunnen helaas niet voor iedereen de issues oplossen. Ik heb voor het eerst in de 30 jaar dat ik dit werk doe verschillende grotere bedrijfssluitingen gezien. Dat is echt nieuw, al speelt het wel in heel West-Europa. Vooral in de chemie zie je bedrijven sluiten of verdwijnen richting Azië en de VS. Daar hebben we nog geen goed antwoord op.'

'We moeten in oplossingen denken en juist daar heb je ondernemers bij nodig.'

Duwtje geven

Er zijn circa 19.000 buitenlandse bedrijven in Nederland. Binnen het Invest in Holland-netwerk spreken Hilde en haar collega's er jaarlijks meer dan duizend. Maar liefst een vijfde van hen is toe aan uitbreiding of verhuizing. Hilde van der Meer: 'Het zijn bedrijven die Nederland veel te bieden hebben, echt innovatieve bedrijven. We hebben net een Australisch bedrijf aangetrokken, die zit in batterij oplaadsystemen voor bussen en vrachtwagens. De logistieke sector krijgt daar een boost mee. Ik zie dan ook echt veel goede ontwikkelingen. Met de voorgenomen Nationale Investeringsinstelling komen er ook weer kansen. Bijvoorbeeld om vanuit het buitenland die partijen aan te trekken die transities helpen versnellen en klaar zijn om grootschalig uit te rollen op de Europese markt. Mooi om daar als NFIA via onze 25 kantoren in het buitenland aan bij te dragen.'

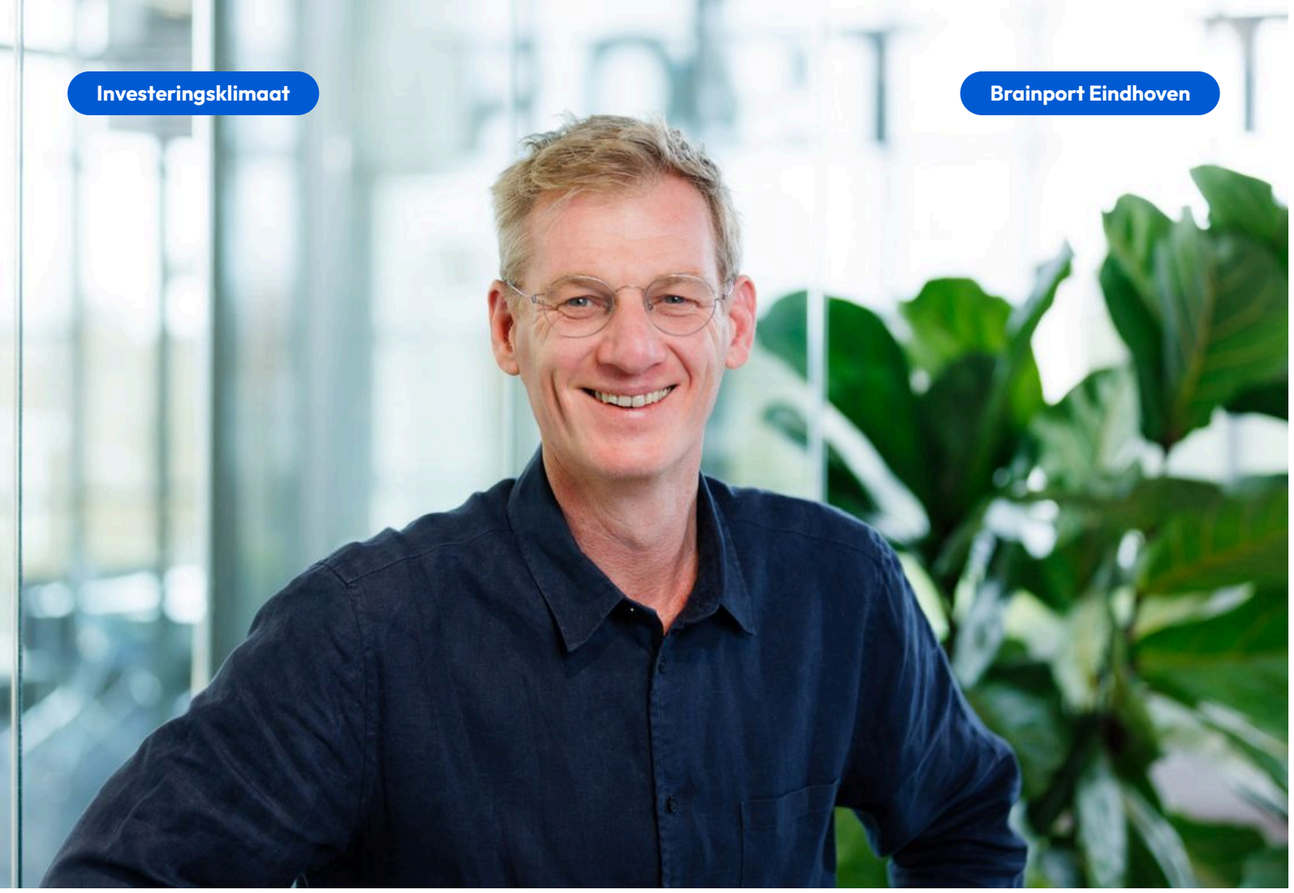

INTERVIEW · PAUL VAN NUNEN

Nú investeren in ons toekomstige verdienmodel

Brainport Eindhoven behoort tot de sterkste technologische regio's van Europa. Die positie is niet alleen te danken aan de hightech maakindustrie, maar vooral aan de manier waarop bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen en overheden al jarenlang samenwerken en investeren rond een gezamenlijke agenda. Er zijn maar liefst 7.000 bedrijven in de high-tech actief in de regio, van start-up tot ASML. Paul van Nunen is directeur van Brainport Development de regionale economische ontwikkelingsmaatschappij. De focus ligt op het gedeelde belang, dat tot uiting komt in intensieve samenwerkingen in de gehele keten. 'Je hoeft het echt niet over alles eens te zijn, maar laten we op zoek gaan naar waar publiek en privaat elkaar kunnen vinden.'

Hightech is de economische kern van Brainport Eindhoven, maar het succes van de regio hangt af van veel meer dan technologie alleen. Onderwijs, arbeidsmarkt, woningbouw, bereikbaarheid, voorzieningen én een sterke keten van toeleveranciers zijn allemaal nodig om het ecosysteem als geheel te laten functioneren. Voor Paul van Nunen is focus een van de belangrijkste factoren die helpen om in dit gigantisch complexe speelveld succesvol te kunnen opereren. 'Voor onze regio is de focus high-tech. Maar alles erom heen is net zo relevant. Daarom is dat gezamenlijke doel zo belangrijk. Een voorbeeld is het onderwijs. In onze regio hebben we tienduizenden technici nodig de komende jaren. Met elkaar hebben we meer dan 50 interventies kunnen identificeren die helpen om de uitstroom uit het techniekonderwijs te vergroten en technici voor de arbeidsmarkt te behouden.'

Foto: Saeys / Brainport Development

'De rest van de wereld wacht niet. We moeten zorgen dat we internationaal een aantrekkelijk en concurrerend speelveld houden.'

PAUL VAN NUNEN · DIRECTEUR BRAINPORT DEVELOPMENT

Open innovatie

Voor het investeringsklimaat helpt het dat iedereen baat heeft bij het systeem, van overheden, onderwijsinstellingen en kennisinstituten tot de grote en kleine producerende of aanleverende bedrijven. Van Nunen: 'Dit ecosysteem van open innovatie is gebaat bij samenwerking op alle vlakken, van samen lunchen tot gezamenlijke labs. Het levert technologieën op die bijdragen aan maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld rond energie, mobiliteit, digitalisering en gezondheid en daarmee werkgelegenheid en export. Zo maken we voor Nederland als geheel de koek groter, want de minister van Financiën merkt daar ook wat van. Ook dat is weer een voorbeeld van gedeeld belang.'

Meerjarenagenda

Voor de komende tien jaar is al doordacht wat er structureel nodig is om het ecosysteem te laten draaien. Van Nunen: 'We hebben bijvoorbeeld uitgerekend hoeveel talenten we de komende jaren nodig hebben. Hoeveel ingenieurs, AI-specialisten, MBO'ers? Even voor het gevoel: dan gaat het om 70.000 talenten. En dat gaat lukken. Maar alleen met elkaar, met z'n allen, kunnen we de benodigde middelen vergaren voor de projecten en onderzoeken.'

De campussen zijn een goed voorbeeld van die samenwerking rond gedeelde belangen. Met data-analyses wordt gekeken welke partijen wereldwijd het ecosysteem kunnen versterken. Daarbij is langjarige publiek-private betrokkenheid belangrijk. Paul van Nunen: 'Wij zijn niet gebaat bij investeerders die vooral op de korte termijn rendement zoeken. Een campus heeft een bredere functie in het ecosysteem. Daarom kijken we vanuit een publiek-private meerjarenagenda naar wat nodig is voor een sterk vestigingsklimaat.'

Woningbouw als vestigingsfactor

Wat mooi aan dat systeem is, is dat niemand de baas is, zegt Van Nunen. 'Overheden, bedrijven en kennisinstellingen hebben ieder hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Je hoeft het ook niet over alles eens te zijn. De kunst is om scherp te krijgen waar de belangen samenvallen en daar vervolgens gezamenlijk verantwoordelijkheid voor te nemen. We hebben hier een vorm van het Rijnlandse economische model, waar je ieder je eigen rol hebt maar wel werkt aan gezamenlijke doelstellingen, tot en met de financiering aan toe.' Neem het voorbeeld van woningbouw als vestigingsfactor. Schaarste speelt overal in het land, maar zeker in de Brainportregio met zijn hoge tempo en grote aantallen benodigde mensen. Hetzelfde geldt voor bereikbaarheid en infra. 'Wij hebben afspraken kunnen maken met het kabinet voor investeringen in deze regio. Maar daar hoort ook bij dat het bedrijfsleven een beetje mee betaalt. En dan heb je het wel over honderden miljoenen euro's. Practice what you preach, als je instapt op de gezamenlijke agenda moet je als bedrijf ook echt participeren. Het gaat alleen lukken als we allemaal meedoen.'

'Practice what you preach, als je instapt op de gezamenlijke agenda moet je als bedrijf ook echt participeren.'

Deltaplan

Een andere belangrijke factor in dat succes is pragmatisme. Neem stikstof of netcongestie. Paul van Nunen: 'Ook wij hebben daar natuurlijk last van. Maar daarvoor komen hele grote investeringen aan in heel Nederland. Laten we niet tien jaar wachten tot al die kabels zijn getrokken, maar ons richten op innovatieve oplossingen voor de kortere termijn. Ik wens de overheid veel pragmatisme toe én de mogelijkheid om parallel te werken in plaats van volgtijdig.' De langetermijn agenda zou bij uitstek dan ook iets van de overheid moeten zijn. 'Agenda's voor het investeringsklimaat verhouden zich niet tot bestuursperiodes van een paar jaar. Je hebt langetermijnbeleid nodig, het kan niet anders. Kijk maar naar het Deltaplan.'

Uitvoeringskracht

Lichtpuntjes zijn er zeker, zegt Van Nunen, bijvoorbeeld de voorgenomen Nationale Investeringsbank. Tegelijkertijd is het volgens hem vijf over twaalf en is er geen tijd te verliezen om in Nederland een sterk en voorspelbaar langetermijn-investeringsklimaat te creëren. 'We hebben investeringsruimte nodig die verder kijkt dan de lopende begroting. Als je structureel wilt investeren in het toekomstige verdienvermogen van Nederland, vraagt dat om continuïteit, een lange adem en snelheid. De rest van de wereld wacht niet. We moeten zorgen dat we internationaal een aantrekkelijk en concurrerend speelveld houden. Strategieën en plannen zijn belangrijk, maar veel daarvan liggen er inmiddels. Nu gaat het vooral om uitvoeringskracht.'

Onze investeringen

Nederland heeft volgens Van Nunen nog altijd veel in handen. 'We hebben fantastische technische uitvindingen, kennis en patenten. Kansen zijn er volop, maar je moet ze wel op tijd weten te benutten. Knelpunten die groei en innovatie belemmeren moeten we meteen aanpakken. Als bedrijven bijvoorbeeld structureel geen toegang tot stroom krijgen, gaan ze ergens anders kijken. En als zo'n ecosysteem zich eenmaal elders ontwikkelt, is dat niet zomaar terug te halen. Dan lopen we het risico dat ze in andere landen bouwen aan ecosystemen die ooit zijn begonnen met onze investeringen. Kortom, laten we met elkaar nú de juiste keuzes maken.'

INTERVIEW · MARIJKE VUIK & INGE VAN DIJK

Zonder investeringen geen economische groei

De bereidheid van ondernemers om te investeren gaat momenteel flink achteruit. Marges en winstgevendheid staan onder druk. Heel zorgwekkend, vindt Marijke Vuik, voorzitter MKB-Nederland. ‘Het MKB staat er niet goed voor op dit moment, dat heeft consequenties voor onze toekomstige economische groei’. De urgentie is groot, zegt ook Inge van Dijk, Tweede Kamerlid voor het CDA. ‘De politiek heeft de kaarten in handen om het ondernemersvertrouwen weer op te vijzelen.’

‘Het MKB staat er niet goed voor op dit moment, dat heeft consequenties voor onze toekomstige economische groei.’

MARIJKE VUIK
voorzitter MKB-Nederland

MARIJKE VUIK
voorzitter MKB-Nederland

Voor Inge van Dijk is het dan ook duidelijk dat er zo snel mogelijk stappen moeten worden gezet als het gaat om de vele investeringen waar wij als land voor staan. Een euro kun je immers maar één keer uitgeven: doen we dat aan consumptieve bestedingen of gaan we investeren in ons verdienvermogen? Van Dijk: ‘Ik vind het heel belangrijk dat die euro daadwerkelijk iets opbouwends toevoegt voor de samenleving.’ Ook fiscaliteit is voor Van Dijk een cruciaal speerpunt. ‘Hoe zorg je ervoor dat de fiscaliteit niet ieder jaar weer een volledige verrassing is voor ondernemers? Want investeren doe je voor de lange termijn, als investeringsregelingen voortdurend veranderen is het heel moeilijk om vooruit te plannen. Er is behoefte aan meer zekerheid, zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn. We weten allemaal dat we iets moeten met het belastingstelsel, maar laten we alvast voor een aantal regelingen de helderheid geven dat we daar voorlopig nog helemaal niet aan gaan komen.’

Spanningsveld

Een ander belangrijk onderwerp dat speelt is Europa versus het nationale belang. Van Dijk: ‘We zien met elkaar wel dat het echt voordelen heeft om de kapitaalmarkten samen te gaan voegen. Maar onze Nederlandse economie is ook heel specifiek. Ons pensioenstelsel, onze woningmarkt: tal van zaken zitten bij ons anders in elkaar dan in omringende landen. In dat spanningsveld zullen we moeten opereren, waarbij ik denk dat het voor onze investeringen echt goed is als we die stap naar een gezamenlijke kapitaalmarkt zetten.’ Het onderwerp raakt aan de voorgenomen Nationale Investeringsinstelling, waarmee de overheid wil inspringen op investeringen die niet door de markt worden gedaan. Inge van Dijk: ‘Daarmee komt de hele financieringsketen voor ondernemers beter op orde en kunnen we met elkaar op een meer structurele manier in onze economie investeren.’

Wereld te winnen

De stappen worden hier en daar gezet, maar er is nog een hele wereld te winnen.

Foto: Sander Stoepker

‘De politiek heeft de kaarten in handen om het ondernemersvertrouwen weer op te vijzelen.’

INGE VAN DIJK · TWEEDE KAMERLID CDA

INGE VAN DIJK
Tweede Kamerlid CDA

De complexiteit door de stapeling van regelgeving voor ondernemers bemoeilijkt noodzakelijke investeringen. Daarnaast moet het verkrijgen van financiering eenvoudiger worden, vindt Van Dijk. ‘En dan met name ook voor bedrijven in de start-up en scale-up fase. Die nieuwe bedrijven gaan voor een belangrijk deel bijdragen aan ons toekomstige verdienvermogen.’ Een lichtpuntje is dat er heel veel geld zit in de Nederlandse markt. Maar Nederlanders zijn behoudend met hun spaarrekeningen. Van Dijk ziet hier een kans, bijvoorbeeld om mensen te motiveren om ook eens te kiezen voor beleggen. Zweden is daarbij een lichtend voorbeeld. Burgers kunnen kiezen voor beleggen met een stukje van hun inkomen. ‘Veel mensen doen dat en de cultuur is daar al helemaal veranderd. Wij moeten ook zorgen voor aantrekkelijke beleggingsproducten, zodat particulieren kunnen gaan investeren in de Nederlandse bedrijvigheid en daarmee de economie op termijn daadwerkelijk stimuleren.’

Jojobeleid

Momenteel staan we er als land financieel best goed voor, zegt Van Dijk. Maar de urgentie is groot, het is de toekomst die op het spel staat. ‘We moeten echt met elkaar aan de bak. Inzetten op serieuze investeringen in ons verdienvermogen en daarmee onze economische groei. Er wordt al op veel borden geschakeld, maar naar mijn mening kan dat echt wel wat sneller.’

Ook Marijke Vuik voelt urgentie. ‘Ik schrik van de onderzoeken en jaarcijfers die laten zien dat de investeringen momenteel heel hard teruglopen. Ondernemers laten hun investeringsbeslissingen sterk afhangen van overheidsbeleid, of het uitblijven daarvan. Het jojo-beleid van de afgelopen jaren is behoorlijk desastreus. Bedrijven hebben behoefte aan voorspelbaarheid. Liever nog een besluit waar ze niet helemaal achterstaan dan elk jaar ander beleid. Ik ben op zich positief over de plannen van huidige bewindspersonen, maar met een minderheidskabinet is er nog steeds geen stabiliteit.’

MARIJKE VUIK
voorzitter MKB-Nederland

‘Het jojo-beleid van de afgelopen jaren is behoorlijk desastreus.’

Momentum

De grootste veroorzaker van onzekerheid is voor ondernemers de regeldruk. Marijke Vuik: ‘We zijn er in ons land heel goed in om veel regels te maken voor mensen die ze willen overtreden. We maken kortom regels voor die ene 1 procent waar 99 procent van de ondernemers die wél het goede doen, last van heeft. Natuurlijk is het ook niet altijd gemakkelijk. Maar er is nu wel een momentum om eens goed met z’n allen te gaan kijken hoe we het voor elkaar krijgen dat die regeldruk echt merkbaar afneemt. Dat betekent soms ook kritisch naar onszelf kijken, want wij vragen zelf ook om regels. We hebben bijvoorbeeld een eerlijk spelveld nodig. Van de politiek vragen we meer vertrouwen te geven en niet het doel uit het oog te verliezen. High trust, high penalty. Netto doelstellingen in euro’s per ministerie is de enige aanpak die in het verleden heeft gewerkt. Zo moeten we het opnieuw gaan doen.’

Grens bereikt

Aan de intrinsieke motivatie van ondernemers ligt het niet, zegt Vuik. Het is ondernemers eigen om creatief te zijn en vooruit te willen, te vernieuwen, investeren. Marijke Vuik: ‘Het is dan ook belangrijk om steeds naar het grotere geheel te blijven kijken. Dan zie je dat de lasten voor het bedrijfsleven de afgelopen jaren met 16 miljard zijn verzwaard. De grens is echt wel bereikt. Ik denk dat iedereen het er wel over eens is hoe groot het belang van het MKB is voor Nederland. De primaire focus zou er op gericht moeten zijn dat we daar als land in investeren, dat we ondernemers de ruimte geven om te kunnen groeien. Daarmee verhoog je gelijk al de economische groei en wordt de taart steeds groter. Uiteindelijk zorgt dat ervoor dat we bijvoorbeeld de sociale zekerheid kunnen blijven betalen en andere stijgende overheidsuitgaven. Alles begint bij onze verdiencapaciteit.’

INTERVIEW · ANKIE VAN WERSCH, DIRECTEUR FUTURE UP

Duurzame economische groei: de natuur als bondgenoot

Samen bouwen aan een economie waar maatschappelijke winst en financiële winst hand in hand gaan. De daadkracht en zakelijkheid van het bedrijfsleven inzetten om de wereld beter te maken is dan ook de drijfveer van Ankie van Wersch, directeur van Future Up, het voormalige MVO Nederland. Inmiddels vertegenwoordigt het partnernetwerk zo'n 20 procent van het bruto binnenlands product, en kan er daadwerkelijk worden opgeschaald. 'Duurzaamheid voegt waarde toe.'

Foto: Coen Halmans

'Groen geeft dus ook keihard concurrentievoordeel.'

ANKIE VAN WERSCH · DIRECTEUR FUTURE UP

Duurzaam ondernemen is de enige manier van ondernemen die daadwerkelijk toekomstbestendig is. Ankie van Wersch is er rotsvast van overtuigd en ziet steeds meer voorbeelden die daarvan getuigen. 'Kijk naar de olieprijs die iedere week heen en weer vliegt. Het voordeel van duurzaam ondernemen, zoals circulariteit en zuinig zijn met grondstoffen, is dat je dan voor een heel groot deel af bent van die afhankelijkheid. Als je als bedrijf wilt afschalen van fossiele grondstoffen maakt zo'n Straat van Hormuz een stuk minder uit.' Grote partnerbedrijven als Zeeman en Lidl maken veel werk van verduurzaming van de bedrijfsvoering. Zo heeft Lidl pesticidevrije groenten. Daarmee hebben ze een hele nieuwe klantenkring aangeboord. 'Groen geeft dus ook keihard concurrentievoordeel.'

Schaalvoordeel

Verduurzamen is geen leuk hebbedingetje meer voor in de folders, maar harde noodzaak. Als we nu geen rekening gaan houden met de natuur, lopen we tegen steeds meer problemen aan. Dan kan er niets meer worden vervoerd door de lage stand van het rivierwater, of liggen kerncentrales stil vanwege gebrek aan koelwater. Ankie van Wersch: 'Als je als bedrijf slim nadenkt over de toekomst, ja dan is het vrij logisch dat je nadenkt over hoe je dat doet in samenwerking met de maatschappij en de natuur.' Uit onderzoek blijkt dat CEO's die precies dat doen en er al op strategisch niveau over nadenken, significant positiever zijn over de toekomst dan CEO's die dat nog niet doen. Duurzaamheid wordt dan ook steeds meer een onderdeel van de zakelijke argumentatie. Voor nu is het nog belangrijk om massa te maken, schaalvoordeel te behalen. Future Up speelt daar een belangrijke rol in door partijen bij elkaar te brengen om samen duurzaam te kunnen inkopen. Van Wersch: 'Vraag en aanbod moeten beter bij elkaar gaan komen. Als dat opgeschaald kan worden, wordt het ook goedkoper. Dan kom je in een cirkel waar je markt creëert.'

Bomen langs de snelweg

In bouw en vastgoed zijn de voorbeelden legio, ziet Van Wersch. Zo wijst onderzoek uit dat als je bomen aan de rand van een snelweg zet, je zeven euro per vierkante meter aan onderhoudskosten per jaar bespaart. De bomen houden de grond stabieler. 'Dat is een natuurwinst én een financiële winst.' Ook op circulair gebied is er winst te behalen. Denk aan een bouwcontract en een onderhoudscontract. Los uitgevraagd worden duurzame oplossingen duurder, maar als je er één langetermijncontract van maakt zijn circulaire en natuurinclusieve oplossingen vaak goedkoper dan traditionele oplossingen. 'We moeten met z'n allen echt nog gaan leren hoe dit soort zaken goed uitvragen.'

Eerlijk speelveld

Een goed investeringsklimaat gaat voor Van Wersch dan ook niet alleen over arbeidsproductiviteit of innovatiekracht, maar juist ook over het omgaan met klimaatschommelingen en geopolitieke schommelingen. Ja, van bedrijven wordt een andere strategie verwacht, maar ook het beleid heeft hier een belangrijke rol. 'We moeten wel een eerlijk speelveld creëren. Zoiets als het subsidiëren van fossiele brandstoffen is natuurlijk niet meer houdbaar. En dus moeten we met z'n allen aan de bak voor wat betreft de netcongestie. Anders komen we nooit van die fossiele subsidies af.' Om meer met de natuur te kunnen gaan ondernemen is dus een overheid die duidelijk is en de lange termijn voor ogen heeft cruciaal. Bedrijven hebben immers duidelijkheid nodig om in beweging te komen.

'Dat is een natuurwinst én een financiële winst.'

Langetermijnconsistentie

Om te gaan bewegen zullen bedrijven anders moeten gaan acteren. Daarvoor moet je helderheid hebben over zaken als je bedrijfsvoering en toekomstverwachting. Hoe flexibel ben je, wat weet je van de keten, hoe kun je opschalen? Wat in ieder geval helpt is dat verzekeraars lagere premies gaan geven aan bedrijven die met de natuur meebewegen, en dat investeerders dat ook steeds belangrijker gaan vinden. Future Up is dan ook een voorstander van de nieuwe Nationale Investeringsbank. Van Wersch: 'Welke investeringen zijn er nu nodig om die grote transities in Nederland vorm te geven? En dat met een zakelijke blik, want dat moet ook, én voor de lange termijn. Dat kan een regering met een begroting voor een jaar niet doen. Zo'n instituut geeft stabiliteit en dat is weer belangrijk voor andere grote beleggers.' Belangrijk is bovendien dat de investeringsbank niet alleen naar de voor de hand liggende tech of AI kijkt, maar ook de natuur, circulariteit en het maatschappelijk verdienvermogen van Nederland meeneemt, vindt Ankie van Wersch.

Kansen voor de bouw

De groei van het aantal partners bij Future Up is opmerkelijk en zeker ook heel belangrijk. Van Wersch: 'We hebben in Nederland een bedrijfsleven dat echt wel wil. Begin september hebben we 100 CEO's samengebracht met politici en ambtenaren. Gezamenlijk hebben zij het Ondernemersakkoord 2030 ondertekend, waarmee zij zich committeren aan concrete acties die hun bedrijf verduurzamen. De deelnemende politici committeren zich aan 21 concrete acties om regelgeving voor ondernemers gunstiger te maken. Daarmee zie je dat beide kanten nodig én bereid zijn om die duurzame en toekomstbestendige economie dichterbij te brengen.' Commitments vanuit het bedrijfsleven kunnen betrekking hebben op circulaire productieprocessen, afbouw van fossiele brandstoffen of natuurinclusief ondernemen. Ook voor de bouw is dit hét moment, er moet immers flink worden gebouwd. Ankie van Wersch: 'Doe het meteen goed: klimaatbestendig, groen, duurzaam. Banken zijn er óók voor. Ik zie veel kansen voor de bouw. Natuurinclusief bouwen is een langetermijn-businessmodel. Los van alle natuurwinst zit er ook gewoon een zakelijke winst. Vergeet ook niet de sociale winst: het is bewezen dat er in groene buurten meer cohesie is. Mensen komen liever buiten en zijn samen actief. Dat is in de kern precies wat verduurzaming doet: waarde toevoegen.'

Bouw aan Nederland investeringsland

Nederland verliest terrein als aantrekkelijk investeringsland. Minder investering in vastgoed betekent minder bedrijvigheid en minder bouw van woningen. Ons 7-puntenplan kan helpen hier wat aan te doen. En daarom roept NVM Business minister Heinen op om dit verbeterplan op te nemen in het overheidsbeleid. Zodat we samen kunnen bouwen aan Nederland investeringsland. Om werken en wonen bereikbaar te maken, ook voor volgende generaties.

1 Garandeer stabiele wetgeving

Ondernemers en investeerders maken beslissingen voor de lange termijn. De stapeling van regels en voortdurende beleidswijzigingen van de afgelopen jaren zorgen echter voor grote onzekerheid. Dit remt investeringen af en leidt tot kapitaalvlucht. Om de markt weer vlot te trekken en het vertrouwen te herstellen, is uniforme en voorspelbare wetgeving met langetermijnzekerheid cruciaal. Alleen met stabiele kaders weten pensioenfondsen, bedrijven en private beleggers waar zij aan toe zijn, zodat zij weer durven te investeren in de toekomst van ons land.

2 Bied een concurrerend fiscaal klimaat

Het huidige Nederlandse fiscale regime is een dominante barrière voor investeerders. Met een hoge overdrachtsbelasting, een complexe Box 3-regeling en strenge renteaftrekbeperkingen belast Nederland vastgoed zwaarder dan omliggende landen. Het gevolg is dat buitenlands kapitaal wegblijft en de marktliquiditeit daalt. NVM pleit voor concurrerende tarieven en een gelijke fiscale behandeling van binnen- en buitenlandse pensioenfondsen. Door bijvoorbeeld een REIT-regime in te voeren, stimuleren we hernieuwd commitment aan de Nederlandse vastgoedmarkt.

3 Versnel de vergunningverlening

De trage vergunningverlening is een grote flessenhals voor noodzakelijke bouwprojecten. Procedures rondom project- en gebiedsontwikkeling moeten drastisch worden verkort en beter worden gestroomlijnd. Daarnaast is er direct behoefte aan meer uitvoeringscapaciteit bij gemeenten en een snellere oordeelsvorming door de Raad van State. Door in te zetten op integrale samenwerking, verregaande digitalisering en de standaardisatie van processen, kunnen we de doorlooptijden verkorten en sneller inspelen op de grote maatschappelijke vraag naar nieuwe projecten.

4 Los de net- en stikstofcrisis op

De vastgelopen stroom- en stikstofruimte houdt Nederland in een ijzeren greep. Het stroomnet kampt met acute netcongestie, waarbij het huidige prioriteringskader woningbouw en bedrijvigheid benadeelt. Wij moeten de transportcapaciteit vergroten via energyhubs, prijsdifferentiatie en batterijopslag. Tegelijkertijd moet het stikstofslot worden opengebroken. Dit kan door stikstofruimte slim uit te ruilen (saldering), reële drempelwaarden voor nieuwbouw in te voeren en een effectieve gebiedsgerichte aanpak toe te passen om grotere bouwvolumes weer mogelijk te maken.

5 Waarborg fysieke ruimte voor bedrijvigheid

Ruimte is schaars in Nederland. Om de brede welvaart te behouden, is een heldere ruimtelijke visie nodig waarin wonen, werken, natuur en infrastructuur in balans zijn. Momenteel beslaat de ruimte voor bedrijvigheid slechts 2,4% van ons grondoppervlak, terwijl de transitie naar een circulaire economie vraagt om een groei naar 4%. Deze uitbreiding moet stevig worden verankerd in gemeentelijke plannen. Bovendien moeten we grootschalige woningbouw en werklocaties dicht bij elkaar realiseren op zowel inbreidings- als uitbreidingslocaties.

6 Stimuleer vastgoedtransformatie

Vastgoedtransformatie is essentieel om vraag en aanbod in de markt beter op elkaar af te stemmen. Langdurige leegstand in incourante gebouwen biedt een enorme kans om de tekorten op de woningmarkt en bedrijventerreinen lokaal aan te pakken. Dit vraagt om soepele vergunningstrajecten en een doeltreffend transformatiefonds om projecten financieel haalbaar te maken. Met de inzet van lokale gebiedsregisseurs en de actuele marktkennis van NVM-makelaars kunnen we de transformatie versnellen, stads- en dorpscentra vitaal houden en gelijktijdig bestaand vastgoed verduurzamen.

7 Investeer in digitalisering

Innovatie en een sterke digitale infrastructuur zijn de fundamenten voor ons toekomstige verdienvermogen. Conform de Lissabondoelstelling zou Nederland 3% van het bbp moeten investeren in innovatie, maar we dreigen terug te vallen naar slechts 2% in 2030. Om onze arbeidsproductiviteit te verhogen en internationaal concurrerend te blijven, moeten overheid en bedrijfsleven gezamenlijk investeren in strategische technologieën. Hiervoor is een betrouwbare digitale basis nodig, inclusief voldoende datacenters, zodat we minder afhankelijk worden van externe, wereldwijde spelers.

Keuzes voor de toekomst worden nu gemaakt. Minister Heinen, versterk ons investeringsklimaat.

Om deze doelen te bereiken is blijvend intensieve afstemming tussen overheid en marktpartijen nodig. Begrijp elkaar, leer van elkaar, realiseer met elkaar. NVM Business staat klaar om hieraan bij te dragen.

Investeringsklimaat in cijfers

1 Fiscaal klimaat speelt grote rol bij terugtrekken van buitenlandse beleggers

Aandeel buitenlandse beleggers in %

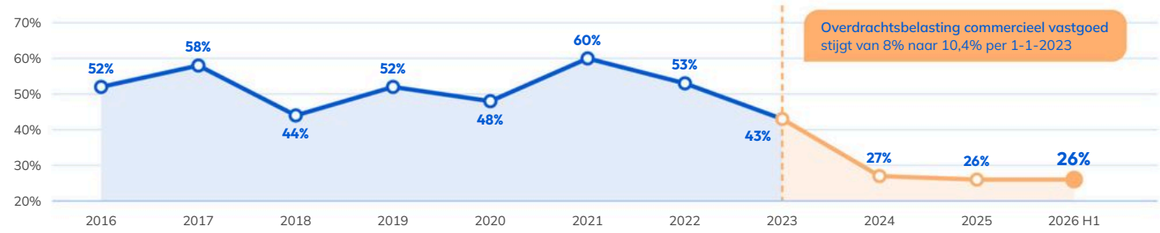

Bron: Savills, bewerking Brainbay

2 Wisselend overheidsbeleid remt investeringen mkb, groei komt onder druk

De top 4 meest genoemde* redenen om investeringen uit te stellen

1	2	3	4
51%	**34%**	**33%**	**19%**
Wisselend overheidsbeleid	Onzekerheid over de economische ontwikkeling in Nederland	Bedrijfseconomische onzekerheid	Vergunningen / regeldruk

* Respondenten konden maximaal 2 antwoordmogelijkheden kiezen

Bron: MKB-Nederland, Prinsjesdagpeiling 2026

3 Netcongestieprobleem zet bedrijfsleven klem en remt investeringen

Aantal bedrijven op wachtlijst voor stroomaansluiting

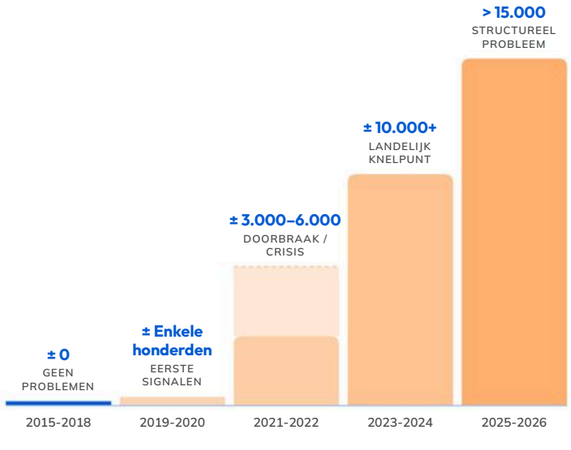

Bron: Netbeheer Nederland, bewerking Brainbay

4 Nieuwbouw bedrijfsruimte daalt snel door grondgebrek, netcongestie en stijgende bouwkosten

Nieuwbouw volume in m²

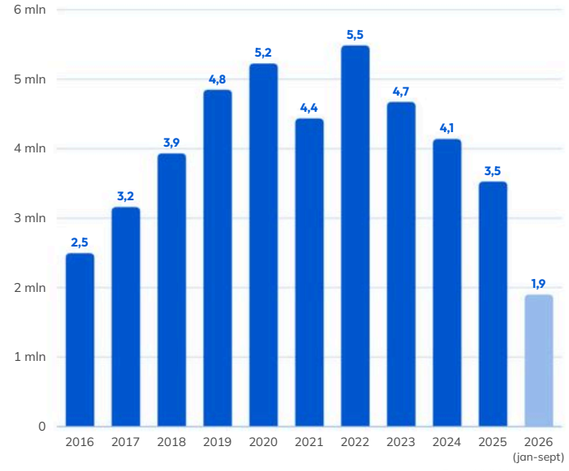

Bron: NVM / Brainbay

Alwin Driessen
voorzitter NVM Business en lid Algemeen Bestuur NVM

‘Marktpartijen, overheid en politiek moeten de handen ineen slaan om resultaat te boeken en oplossingen te versnellen.’

Ger Jaarsma
voorzitter Pensioenfederatie

‘Als de overheid die onrendabele top op zich neemt krijg je daadwerkelijk de multiplier waar je naar op zoek bent.’

Jeroen Lokerse
CEO Colliers Nederland

‘We moeten nú gas geven en als land de wereld laten zien dat we ambitieus zijn.’

Mathijs Bouman
zelfstandig econoom

‘We zijn een schaarste-economie geworden. En daar moeten we nog behoorlijk aan wennen.’

Pieter Hasekamp
directeur Centraal Planbureau

‘Het vraagt om politieke moed en het lef om wél knopen door te hakken.’

Otto Raspe
hoofdeconoom RaboResearch

‘Als je alleen op het zicht vaart en de ijsberg alleen op zijn topje beoordeelt, dan mis je heel veel van wat zich onder de waterspiegel bevindt.’

Stefan Groot
senior econoom RaboResearch

‘Met mensen die relatief veel verdienen en die ook nog eens heel productief zijn, kun je de internationale concurrentieslag winnen.’

Hilde van der Meer
commissaris NFIA · voorzitter Invest in Holland

‘Mijn hoofdboodschap zou dan ook zijn: we kúnnen het wel.’

Paul van Nunen
directeur Brainport Development

‘De rest van de wereld wacht niet.’

Marijke Vuik
voorzitter MKB-Nederland

‘Alles begint bij onze verdiencapaciteit.’

Inge van Dijk
Tweede Kamerlid CDA

‘De politiek heeft de kaarten in handen om het ondernemersvertrouwen weer op te vijzelen.’

Ankie van Wersch
directeur Future Up

‘Duurzaamheid voegt waarde toe.’

Colofon

COÖRDINATIE
Göran de Gucht
NVM

BEGELEIDING
Erwin Asselman

DRUKWERK
Printconsult

TEKST
Anne Luijten

ART DIRECTOR
Quinn Asselman
quinnmedia.nl

BEELD
Martin Dijkstra, Sander Stoepker, Coen Halmans, Henriëtte Guest, Saeys fotografie, John Gundlach (coverbeeld)